



TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 6, Sayı: 20, Mart 2019, s. 337-348

Dr. Öğr. Gör. Yelda TUTAR SERTER

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
yeldatutar@comu.edu.tr

RUMELİ'DEN ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ

Özet

1353 yılından itibaren Rumeli'ye yerleşmeye başlayan Osmanlı Devleti bu topraklarda kalıcı olabilmek adına bazı adımlar atmıştır. Uzun yıllar devam eden barış ortamı gerek milliyetçilik düşüncesinden etkilenen halkın ayaklanması gerekse Rusya'nın çabalarıyla bozulmaya başlamıştır. Yüzyıllarca Rumeli topraklarında yaşayan Müslüman halk çareyi Anadolu'ya göç etmekte bulmuş ve geniş kitleler halinde göç hareketi başlamıştır. Göç hareketi Osmanlı Devleti'ni Sosyo-ekonomik yönden etkilerken çeşitli tedbirlerle düzenin bozulmamasına gayret edilmiştir. Bu çalışmada, 1877-1878 Osmanlı-Rus ve Balkan savaşları sonrasında meydana gelen göç hareketi 'nin nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Osmanlı Devleti, Rumeli.

TURKISH MIGRATION FROM RUMELI TO ANATOLIA

Abstract

Since 1353, the Ottoman Empire, which began to settle in Rumeli, took some steps to become permanent in this land. The peace environment, which continued for many years, has begun to deteriorate with the uprising of the people affected by the idea of nationalism and the efforts of Russia. The Muslim people who lived in Rumeli land for centuries have found the remedy to migrate to Anatolia and the migration movement has begun in large masses. While the migration movement influenced the Ottoman state in socio-economic ways, the order was not broken by various measures. In this study, the causes and outcomes of the migration movement, which occurred after the 1877-1878 Ottoman-Russian and Balkan wars, were emphasized.

Keywords: Migration, Ottoman Empire, Rumeli.

GİRİŞ

Göç, en geniş anlamıyla, şahısların hayatlarının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere tamamen veya geçici bir süre için bir iskân ünitesinden diğerine yerleşmek üzere yaptıkları yer değiştirme hareketidir.

Anadolu, XVIII. Yüzyılın sonundan itibaren dış göç hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu göçlerden en önemlisini hiç şüphesiz Rumeli göçleri oluşturmaktadır. XIV. Yüzyılın ortalarından itibaren Rumeli'ye geçmeye başlayan Türkler bu bölgelerde güçlü bir hâkimiyet kurmuşlardır. Bu hâkimiyetin devamını sağlamak için de teşkilatlanma faaliyetlerine önem verilmiş ve birçok Türk grubu işgal edilen yerlere yerleştirilmiştir. Bu topraklara yerleşen Türkler ile diğer milletler arasında uzun süren bir barış tesis edilmiş ve bölgede XVIII. Yüzyılın sonlarına kadar herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

XVII. yüzyılda Karlofça Antlaşması'nın imzalanması ile Osmanlı Devleti'ni gücünü kaybederken Avrupa-i Osmaniye olarak adlandırılan Rumelide'de karışıklıklar baş göstermeye başlamıştır. Balkanların karışmaya başlamasında Osmanlı Devleti'nin gücünü yitirmesi kadar batılı devletlerin buradaki milletleri Milliyetçilik düşüncesine dayanarak kışkırtmaları da etken olmuştur.

Rumeli'den Anadolu'ya yapılan göçlerin en önemlilerinden biri 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı ve Balkan savaşları sonrasında meydana gelenlerdir. Göçlerin çeşitli nedenleri olmakla beraber, bunlardan en önemlisi, can güvenliğinin kalmaması, yoğun baskılar ve uğranılan zulümlerdir. Bu göçler savaş sonrasında da devam etmiş ve Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Balkanlarda ki Türk nüfusunu eritmek amacıyla yapılan baskılar sonucunda Anadolu'da Türk nüfusu artış göstermiştir.

93 Muhacereti

XVIII. yüzyıl başlarında, Rusya Osmanlı Devletinin zayıflamasından faydalanarak, Karadeniz'i ele geçirerek Kafkaslara, Boğazlara ve Balkanlar'a inme politikasını gütmeye başlamıştır.¹ 1789'da Fransa'da çıkan ihtilalin getirdiği milliyetçilik fikri ile birlikte Rusya'nın Balkan milletlerini kışkırtmaya başlaması bu bölgede ayrışmaların ve ayaklanmaların baş göstermeye başlamasına neden olmuştur.

1877- 1878 yılında Osmanlı-Rus savaşı sonucunda gerçekleşen ve “ 93 muhacereti” olarak bilinen bu kitlesel göçlerin en önemli nedeni, tüm Slav toplumlarını bir siyasi birlik altında toplamak amacını güden Panslavizm politikası idi. Yine bu dönemde, Bulgarlar silahlanarak komiteler kurmuşlar, bu komiteler Bulgarları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etmişlerdir.²

¹ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. VI, Ank, 1983, s.73.

² Nedim İpek, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1878), Ank, 1994, s.8

93 harbiyle Tuna ve Edirne vilayetlerinden Türkleri defetme” ve “yok etme” siyasetinde iki önemli yol denenmiştir. Bunlardan biri, Türklerin silahsızlandırılması ikincisi ise Bulgarların silahlandırılarak suçsuz Türk halkının üzerine saldırılmasıdır.³

Tuna ve Edirne vilayetlerinde Türk nüfusunun hemen hemen Bulgar nüfusu kadar olduğu raporlarda belirtilmektedir. Rusçuk Fransız viskonsolosu Aubaret, 6 Ekim 1876 tarihli raporunda, Tuna vilayetinde 1.130.000 Bulgar 1.120.000 Müslüman bulunduğunu belirtmektedir.⁴ Rusya'nın “Bulgar Milli Devlet” kurabilmesinin en önemli ayağı bu bölgedeki Müslüman nüfusu eritmektir. İşte bu düşünceden hareketle Müslümanlar yaşadıkları topraklardan zorla çıkarılmışlardır.

Rusların bu yok etme savaşında basın önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Ruslar Avrupa'ya yanılmak adına, Türk askerlerinin Hristiyanlara mezalimde bulduklarını savunarak Türk barbarlıkları hakkında yayınlar yapmışlardır.

Gasp ve yağma hareketlerinin dışında Türkler manevi anlamda da Ruslardan baskı görmüşlerdir. Müslümanların türbe ve camileri talan edilmiş, kutsal kitapları yakılmış, ibadetleri yasaklanmıştır. Müslüman kadın ve kızlara Hristiyan elbiseleri giydirilerek dağa kaçırılmıştır.⁵

Süleyman Paşa'nın, 4 Ağustos 1877 tarihinde Sadrazam'a arz ettiği telgrafta ve İngiliz kraliyet deniz kuvvetlerinden Yüzbaşı Gunnet'in, Times Gazetesi muhabiri Austin'e 4 Ağustos 1877 tarihinde çektiği telgrafta, Hain Boğaz'a yakın olan Elifanlı köyünde Bulgarlarla Ruslar tarafından korkunç bir şekilde katledilen 120 kişinin cesetlerini gördüklerini, güzel kadınların tecavüze uğradıktan sonra öldürülüp çıırılçıplak olarak yol kenarına bırakıldıklarını ve bunların dışında çok sayıda insan cesedinin kuyulara atılmış olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca, Osmanlı ordusunun Hain Boğaz'a doğru geldiğini haber alan Bulgarlar, esir aldıkları otuz yaşın altındaki pek çok Türk kadını ve küçük yaşta çocukları balkanlara kaçırdıklarını bildirmektedirler.

Savaş öncesi Tuna ve Edirne Vilayetlerinde yaşayan Müslüman nüfus toplam 1.500.000 civarındaydı. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sırasında savaş ve katliamlar nedeniyle 515.000 kişi Osmanlı topraklarına yerleştirilmiştir. Bunlardan bir kısmı eski topraklarına geri dönmüştür. Savaş sırasında 261.937 kişi yani eski nüfusun % 17'si katledilmiş ya da sürgünler esnasında ölmüştür.⁶

Mayıs 1877'den itibaren Kuzey Dobruca'nın tahliyesine başlanmıştır. 23 Haziran 1877'den itibaren Tolcu, Maçın, Hırsova ve Babadağ'ındaki halk Varna taraflarına göçe başlarken, Rusların Zıştovi'ye girmeleri ile Plevne, Niğbolu, Tırnova kazaları ahalisi de göç etmeye başlamıştır. Lofça'nın Müslüman ahalisi de, Rus tecavüz ve katliamlarından kurtulabilmek için mal ve mülklerini bırakarak Orhaniye ve Plevne istikametine kaçmışlardır.⁷

³ İpek, a.g.e, s. 15

⁴ Bilal, N.Şimşir'den aktaran: İpek, a.g.e, s. 12.

⁵ İpek, a.g.e, s. 21

⁶ H.Y. Ağanoğlu “Osmanlı Döneminde Rumeli'den Türk Göçlerinin Genel Değerlendirmesi”, *Türklerin Rumeli'ye çıkışının 650. Yıldönümü, 650. Yıl Sempozyumu*, İst, 2002.s. 35.

⁷ İpek, a.g.e, s.26

Ocak 1878'de Filibe, Hasköy arasındaki geniş vadi çocuk, kadın ve ihtiyarların cesetleri ile dolmuştu. Saldırlardan kaçan muhacirler kitleler halinde Edirne'ye göç etmeye başlamıştır. ⁸

Osmanlı Devleti tüm imkânsızlıklara, salgın hastalıklara rağmen muhacirlerin her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışmış ancak 93 harbi esnasında Türklerin 500.000'i ya öldürülmüş ya da hastalıktan ölmüştür. Türk tarihinin ve Türk insanının vicdanında "*Bulgar mezalimi*" ve "*93 Göçleri*" olarak yer alan bu büyük yıldırma politikası günümüze kadar devam etmekte olan Türk Tarihi'nin en acılı ve en unutulmaması gereken sayfalarından birini teşkil etmektedir. ⁹

Balkan Savaşları Sırasında ve Sonrasında Rumeli'den Göçler

1912'de başlayan Balkan Savaşı Balkan topraklarında yaşayan Türk Müslüman ahalinin kitleler halinde Anadolu'ya göçünün en önemli ayağını oluşturmuştur. Bulgarlar, Yunanlılar, Sırp ve Karadağlıların Makedonya ve Müslüman Türk halkını yok etme ve kovma isteği nedeniyle yaptıkları zulümler, Rumeli'deki Türk ahalinin göç ederek, İstanbul ve Anadolu'ya gelmesiyle sonuçlanmıştır. ¹⁰

J. McCarthy'nin dine dayalı millet sistemine göre, Balkan Savaşları'ndan önce vilayetlerdeki nüfus oranı aşağıdaki gibidir. ¹¹

Vilâyet	Müslüman	Rum	Bulgar	TOPLAM
EDİRNE	760.000	396.000	171.000	1.427.000
SELANİK	605.000	398.000	271.000	1.348.000
YANYA	245.000	331.000	-----	561.000
MANASTIR	456.000	350.000	246.000	1.065.000
İŞKODRA	218.000	11.000	-----	349.000
KOSOVA	959.000	93.000	531.000	1.063.000
TOPLAM	3.242.000	1.558.000	1.220.000	6.353.000

Millet Yüzde Oranı

Müslümanlar % 51

Rumlar % 25

Bulgarlar % 19

⁸ Şimşir, a.g.e, s.258-259. Muhacirler Kara, deniz ve demiryolu ile göç etmişlerdir. Muhacirler için geçici muhacir toplama merkezi, Edirne şehri idi. Edirne'deki muhacirler, Hacı Şerif Bey, Efendi'nin başkanlığında oluşturulan "Muhacir iskân komisyonu" vasıtasıyla varlıklı ailelerin yanına veya iskâna elverişli boş alanlara yerleştirilmişlerdir.

⁹ İpek, a.g.e, s,10

¹⁰ Ahmet Halaçoğlu, Balkan Harbi sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), Ank, 1994, s. 31

¹¹ J. McCarthy, a.g.e. , 144, Not: Toplam sayıların içinde Yahudiler ve Katolikler gibi, tabloda görülmeyen topluluklarda hesaba katılmıştır. Yüzdeler incelendiğinde Müslüman halk nüfusunun diğer milletlerin oranından çok daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Diğerleri % 5

Balkan Savaşları sırasında Rumeli'den göçlerin en önemli sebebi Bulgarların Türklere uygulamış oldukları baskı ve zulümlerdir. Bulgarlar bu konuda yerli Bulgarlardan da destek sağlamış, kendilerine yardım etmeyenleri öldürmüşlerdir. Cins ayrımı olmadan yapılan tecavüzler, toplu katliamlar da yine bu dönemde gerçekleşmiştir.

Balkanlarda başta Ruslar olmak üzere bütün Balkan milletlerinin Türk topraklarında atacakları her adım Türk ailelerin yok olmasına ve ocaklarının sönmesine yol açmıştır. Çiftçi olan ve kazancını toprağa bağlı olarak sürdüren ahalinin ölüm tehlikesi olmaksızın, her şeylerini kaybedip büyük sıkıntılara katlanarak göç etmesinin, vatanlarını gözleri yaşlı olarak terk etmelerinin tek nedeni Türklere ve Müslümanlara uygulanan mezalimdi.¹²

Balkan kavimleri içinde, hem 1877-78 hem de 1912'de yapılan mezalimlerde Bulgarların başrol oynadıkları görülmektedir. Bu tarihlerde mezalimden bahseden yerli ve yabancı kaynaklarda Bulgar zulmünden sıkça bahsedilmektedir. 93 Harbi'nde Bulgarların en büyük yardımcısı ve teşvikçisi ise Ruslar olmuştur.¹³

Bulgarlar, Balkan Harbi'nde Müslüman Türkleri bir taraftan katlederken diğer taraftan da katliamdan kurtulanları din değiştirmeleri ve Bulgarlaşmaları için zorlamışlardır. Hristiyanlığı kabul etmemekte ısrar edenler ise dövülmüş, hapsedilmiş ve para cezasına çarptırılmıştır. Bulgar idarecileri Türkleri Hristiyanlaştırmak için akla gelebilecek her vasıtayı kullanmıştır. Bulgar papazları da hem telkin yoluna, hem de işkencelere başvurmuşlardır. Bu ağır baskılara rağmen direnenler acımasızca öldürülmüştür.¹⁴

Kavala bölgesinde, Kavala Türkleri'nin komitacılar tarafından, daha önceki raporlarda bildirildiği üzere, öldürülmelerinin yanı sıra, Pravišta'da yaklaşık 200 Türk'ün ve Sarı Şaban'da bir o kadarının kıyımdan geçirildiği haber alınmıştır. Drama bölgesinde, Çatalca, Doksat ve Kırılık Ova'da çok sayıda Türk öldürülmüştür. Bu cinayetlerin çoğu, Bulgar işgalinden hemen sonra gerçekleşmiştir. Hristiyan bağlaşıkların hepsi, köylerde yaşayan Müslümanları geniş kapsamlı kıyım girişimindedir. Örneğin, Avrathisar ve Doyran yöresinde Bulgarlar, yaygın ölçüde kıyım yürütmüşlerdir. Rayanova'da hemen hemen bir tek Müslüman erkek bile canlı bırakılmamıştır. Korkut köyünde, kadınlarla çocuklardan da birçoğunun yanı sıra, köy erkeklerinin tümü camide ve saman ambarlarında toplanıp diri diri yakılmışlardır. Demirhisar'da, 64 Türk bir araya toplanarak bir kahvehaneye götürülmüş ve orada yakılarak öldürülmüşlerdir. Toplu halde yakma yöntemi, Bulgarların Rainovo, Kilkis ve Plantza'da Müslümanlar için yeğlediği bir infaz şeklidir.¹⁵

Kavala ile Drama arasında bulunan, Doksad kasabasında yaşayan Türklerin birçoğu, Bulgar işgali sırasında vahşi bir surette, Küçük Orman'da şehit edilmişlerdir. Ayrıca, Bulgar askerleri, eşraftan sekiz kişiyi bir ipe bağlayarak, Poyran (Puyran) adındaki dere kenarına

¹² Tefik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, c. I, Ank, 1987, s.20

¹³ İpek, a.g.e., s. 17

¹⁴ İlker Alp *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi (1878 –1989)*, Ankara 1990. s. 88- 90.

¹⁵ J. McCarthy, a.g.e. , s. 150.

götürmüşlerdir. Bunları önce kurşunla şehit etmişler, sonra başlarını ve vücutlarını baltalar ile parçalara ayırarak, Poyran deresine atmışlardır.¹⁶

Balkan Savaşı sırasında Babaeski'de bulunan Alman Binbaşı Hochwaechter, o gün gördüklerini şöyle anlatır:

*“İstasyonda korkunç bir hava esiyor. Yerli halkın hepsi kaçmış. Kadın ve çocuklar manda arabalarıyla uzun kollar halinde demiryolu boyunca ya da kestirmeden Tekirdağ'a gidiyorlar. Köyleri yanmış, yersiz yurtsuz günlerce oradan oraya ya dolaşıyorlar. Karışıklık gittikçe artıyor, manzara tam sefalet ve perişanlık. Çocuklar yarı çıplak, kadınlar çamurda çıplak ayak.”*¹⁷

Bulgar ordusu Çatalca Savaşları sırasında, Lüleburgaz, Çerkezköy ve Sinekli'ye kadar olan yerleşim bölgelerini yakıp yıkmış, halkı işkenceler yaparak öldürmüştür. Yerleşim yerleri yakılmıştır. Dumanlar çıkan harabelerden, yakılmış evlerde kanlı, delik deşik olan evlerin duvarlarından kadın saçları sarkmaktadır. Bu olayda göstermektedir ki Bulgarlar geçtikleri her yerde vahşice saldırılarını devam ettirmiştir.

Aralık 1912'de Serez'de, Osmanlı birlikleri çekildikten sonra Müslümanlar şehri savaştan Bulgarlara teslim etmişler, ancak kıyımdan kurtulamamışlardır. Türk ve Yunan kaynaklarına göre burada öldürülen yerleşik ahali ve muhacirlerin sayısı 5000 civarındadır.

İngiliz Arşiv belgelerindeki konsolosluk raporlarında bildirildiğine göre Serez'e sığınmış bulunan muhacirler Bulgarların güvence verip, muhacirlerin memleketlerine serbestçe geri dönebileceklerini ilan etmeleri üzerine, Serez'e sığınmış Melnik'li Türklerden kalabalık bir kitle dönüşü yolculuğuna başlamıştır. Petriç yakınlarına geldiklerinde köylerinin yakılıp yıkıldığını öğrenmişler, bu sırada onları konaklama esnasında basan Bulgarlar bu muhacirlerden 200 kadarını öldürmüşlerdi. Ayrıca Struma-Karasu ırmağı kıyısındaki Orman Çiftlik'te 1200 kişi daha kıyımdan geçirilmiş ve cesetlerinin ırmağa atıldığı söylenmiştir. Serez'deki makamlardan aldıkları serbest geçiş belgesiyle köylerine dönen Hatunca köylüleri ise üç dört gün evlerinde kaldıktan sonra tamamı kıyımdan geçirilmiştir.¹⁸

Bulgarların yaptıkları mezalimin en korkunç boyutlarından biri de kadın ve kızlara uygulanan tecavüzlerdi.¹⁹ Selanik havalisindeki bütün köylerde anne ve babalarının önlerinde kadın ve kızların iffetleri komitacılar tarafından kirletilirken, çoğu da öldürmüştür. Bazı yerlerde sadece 13 yaşına kadar olan kızlara tecavüz edilmiştir.. Yine Balkan Savaşları sırasında İstanbul'da olan Alman seyahat yazarı William M. Pickthall gördüğü vahşet olaylarını şöyle aktarmıştır.

“ Paçavralar içinde her şeyden yoksun olan insanlar, canlarını kurtarmak için akın akın Türkiye'ye göç ediyorlardı. Arkadaşım Ali Haydar Mithat'ın çiftliğine sığınan sefil kalabalık arasındaki her kız ve genç kadının ırzına geçilmişti ve onüçünde olan kızlar tecavüz edildiklerinden hamile kalmışlardı. Bizim köyde pek çok muhacir görebilirdiniz. Böyle perişan

¹⁶ İ. Alp, a.g.e., s. 108.

¹⁷ Sezer Arslan, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Haziran, 2008, s. 59

¹⁸ McCarthy, a.g.e., s. 180.

¹⁹ Arslan, a.g.e, s,62

insanlar için, istasyonda tren bekleyenler arasında, onlara yardım toplamak için tepsiler dolaştığını görmek olağandı. Bir gün, aynı şekilde elinde tepsisi olduğu halde çok mükemmel birisi, benim de yardıma katılmam için yanıma gelmişti. Bu mükemmel insanın dilini kesmişlerdi. Daha sonra, kulaklarının da kesildiğine kanaat getirdim. Çünkü başına uzun bir kalpak geçirmişti.

Müslüman halkı göçe zorlayan en önemli sebeplerden biri de dini baskılardan kaynaklanmıştır. Müslüman halkın dini değiştirilmeye çalışılmış, camiler kiliseye çevrilmiş, Türkçe isimler kullanılması yasaklanarak bu kurala uymayanlar ağır şekillerde cezalandırılmışlardır.²⁰

Bulgarların Drama'ya girdiklerinde yaptıkları ilk şey, iki büyük camiye kiliseye çevirmek olmuş, bunun yanısıra da Drama'da Müslümanlara türlü zulümlerde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Drama, Nevrekob ve Ropçoz'dan birçok ahali Bulgar istilâsı ve vahşetinden kurtulmak için, Kavala'ya göç etmişlerdir.

Selânik'te de aynı sahneyi sergileyen Bulgarlar, şehre girer girmez ilk iş olarak Ayasofya Camiini kiliseye çevirmişler, daha sonra katliama başlamışlardır. Bu sırada, ahalinin kendilerine karşı geldikleri bahanesiyle, Bulgar subaylarının ateş emri vermesi sonucu 500 kişi öldürülmüştür.²¹

Bulgarlar, Avradhisar, Bahçeliköy, Çınar ve Lutisa isimli yerlerde, erkek, kadın ve kızları bir araya toplayarak üzerlerindeki elbiseleri çıkarıp çıplak bir hale getirdikten sonra, dinlerini değiştirmeye zorlamışlardır. Dinini değiştirmeyeceklerin öldürüleceğini söyleyerek, Müslümanlara kararlarını vermeleri için dört gün zaman tanımışlardır. Bu şartlar altında Hristiyanlığı kabul etmek zorunda kalan Müslümanların çocuklarını benliklerini unutturup "Bulgarlaştırmak" amacıyla, zorla Bulgar mekteplerine göndermişlerdir.²²

Din değiştirme ile ilgili İngiliz arşiv belgelerinde yer alan 24 Eylül 1913 tarihli bir belgede Bulgaristan'daki zorla Ortodoks yapılan Müslümanların dövüldükleri, kadınlarının peçelerinin açıldığı, kadınlar hamamına zorla girildiği mızrak ucuyla ittirilerek kiliseye götürüldükleri belirtilmektedir. Bulgar komitacılarının kendilerini daha kötü şekilde cezalandıracaklarını bildikleri halde baskıdan bunalan halk, başlarına gelecek her şeye razı olarak 169 ve 301 imzalı iki şikayet dilekçesi ile İngiliz makamlarına durumlarını bildirmişlerdi. Bu dilekçelerde, müslümanların camilerin açılmaması ve zorla din değiştirme politikasının sürmesi halinde Bulgaristan'dan göç etmek zorunda kalacakları da belirtiliyordu.²³

Dolaştır'dan, 24 Nisan 329 (1913) tarihinde gönderilen bir mektupta öldürülen esirlerden ve zulümden kurtulmak için kaçmış olanlardan bahsedildikten sonra, Türklerin zorla Bulgarlaştırılıp Hristiyanlaştırılmalarına değinilmektedir. Bulgarlar "eski" Bulgaristan'da ve istilâ etmiş oldukları yeni yerlerde, Pomak Türklerini Bulgarlaştırmaya çalışmışlardır. Bu yüzden, Türk-Müslüman isimlerini zorla Bulgar isimleri ile değiştirmişlerdir. Meselâ Fatma'nın

²⁰ Halaçoğlu, a.g.e.s, 42

²¹ Halaçoğlu, a.g.e., s. 41.

²² Arslan, a.g.e, s.70

²³ Y. Ağanoğlu, a.g.e., s. 88

ismini Anka'ya, Ahmet'in ismini Trandafil'e, Safiye'nin ismini Vasilka'ya, Hıfıslah'ın ismini Harko'ya İmam Hafız'ın ismini İstoyon'a, Hafız Ali'nin ismini Ustopan'a çevirmişlerdir.²⁴

Rumeli'deki Müslüman halkı Anadolu'ya göçe sevk eden bir başka etken ekonomik sıkıntılardı. Bulgar ordusu, Türk topraklarının işgali sırasında Keşan, İpsala, Babaeski, Selanik, Malkara ve Sofulu'da 13 kişinin 395.060 kuruş değerindeki mal ve gayrimenkulünü, Sırplar ise Priştine sancağında 4 kişinin 16.000 kuruşluk mal ve hayvanını gasbetmişlerdi.

Bulgarlar, göç eden Türklerin yaşadıkları yerlere, Osmanlı topraklarından gelen Rum ve Bulgarları yerleştirerek, batılı devletlere haklılıklarını ispat etmek istemişler, Türklerin bahsedilen bölgelerde azınlık olduğunu kabul ettirme politikası gütmüşlerdir.²⁵

Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında katliama uğrayan masum Türk halk kitlelerinin kesin sayısı bilinmemektedir. Anap adlı Macar gazetesinin 7 Şubat 1913 günkü sayısında yayınlanan rapora göre, Makedonya'da 60.000 Arnavut ve 40.000 Türk öldürülmüştü. Toplam 100.000 Müslüman yalnız Makedonya'da kılıçtan geçirilmişti.²⁶

Sistemik katliamlar karşısında, canlarını kurtarabilmek için yüzbinlerce Rumeli Türk'ü Anadolu'ya sığınmak için göç yollarına dökülmüştür. Olağandışı bir dönem yaşandığı için Balkan Savaşı göçmenlerinin kesin sayısını tahmin etmek oldukça güçtür. Bulgar işgaline düşen Batı Trakya'dan 200.000 kadar Türk, yerlerinden kaçıp Osmanlı topraklarına sığındığı tahmin edilmektedir. Makedonya'dan da 240.000 Türk göç etmiştir. Bu oranlar dikkate alınır Balkan Savaşı'nda toplam 440.000 kadar Türk'ün Makedonya ve Trakya'dan Anadolu'ya göç ettiği ortaya çıkar. Aynı dönemde Balkanların başka yörelerinden kopan göçmenler de hesaba katılırsa, Balkan Savaşları'nda yaklaşık bir milyon kadar Rumelili Türkün yurtlarından sökülüp atıldığı, bu kitlenin 200.000 kadarının savaş sırasında can verdiği, geri kalanın da Anadolu'ya sığındığı söylenebilir.²⁷

İşgal edilen Rumeli topraklarında Türklere karşı yapılan zulümlere Osmanlı Devleti sessiz kalmamış, Balkan Savaşı sırasında İstanbul'da "Tetkik-i Mezalim Cemiyeti"ni kurarak zulümlere ait belgeler yayınlamıştır.

Rumeli'den gelen göçmenlerin ilk duraklama yeri İstanbul'dur. İstanbul dışındaki duraklama merkezi ise Ayastefanos (Yeşilköy) olarak belirlenmiştir. Muhacir sevkiyat merkezlerine yüzbinlerce muhacir gelmişse de, bunların pek çoğu İstanbul'a girmiştir. İstanbul'a giren bu göçmenlerin sayısı da yüzbinleri bulduğu için gelenlerin bir kısmı Anadolu'nun çeşitli bölgelerine sevk edilmiştir.

Fransız gazeteci Stephane Lauzanne Lüleburgaz Savaşı'ndan sonra göçmenlerin İstanbul'daki durumunu ise şöyle aktarmıştır:²⁸

"Göçmenler de yolları dolduruyordu. Yavaş yavaş İstanbul kapılarında acaip bir kalabalık görüldü. Bütün mülteciler toplanmışlardı. Bir müddet sonra İstanbul'un yolları geçilmez bir hal aldı. Kaba bir örtü ile örtülmüş öküz arabası konvoyu gözlemlendiğine"

²⁴ İ. Alp, a.g.e., s. 28

²⁵ Halaçoğlu, a.g.e., s. 44

²⁶ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, İstanbul 1986, s. 207.

²⁷ Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu, Bulgaristan'da Türk Varlığı*, Ankara 1985, s. 53.

²⁸ Arslan, a.g.e., s.78

uzanıyordu. Her arabada, sandıklar arasında bir saman yığını üzerine kadınlar ve çocuklar uzanmış, yatıyorlardı. Bütün bu zavallılar savaştan kaçmışlar, köylerini terkederek İstanbul'a canlarını zor atmışlar, sokaklarda, meydanlarda ve cami civarlarında açıkta uyuyorlardı. Aynı zamanda Sirkeci garı da başkente akın eden göçmenlerle doluydu. Biz, bunların uçuk beniz, perişan tavırla soğuk kasım rüzgarına maruz kalarak şehrin meydanlarından, sokaklarından geçişlerini görüyorduk. İşte bunlar askeri yenilginin göçe zorladığı insanlardı. Bunların hikâyeleri acıydı. Savaşın feciatini hemen gözler önüne seriyordu”

İlhan Bardakçı İstanbul'daki göçmenleri şöyle anlatmaktadır: "Binlerce, onbinlerce kişilik muhacir kabileleri Sirkeci garından itibaren şehri tamamen doldurmuşlardı, öküzlerin çektiği kağrı arabaları köprüden yukarılara, tâ Beyoğlu'na kadar uzanıyorlardı. Rumeli'den ölülerini bile getirenler vardı. Onlar gâvur toprağından kalmasınlar, burada yatsınlar” diyorlardı. İstanbul akın akın gelen göçmenlerle doluydu.²⁹

Muhacirlerin ilk yerleşimleri sırasında en çok ihtiyaç duyduğu yardım barınma konusunda olmuştur. Barınma ihtiyaçlarının yanında yiyecek ve giyecek maddesi sıkıntısı da baş göstermiştir. Bu sorunları çözmeye görevi İstanbul'da Şehremâneti ve İaşe Komisyonu'na verilmiştir. Şehremâneti tarafından birçok defa ilânla halktan, makbuz karşılığı yatak, yorgan gibi yatacak, gömlek, elbise gibi giyecek eşya bağışı istenmiştir. Rumeli Muhâcirin-i İslâmiye Cemiyeti ise geliri göçmenlerin ihtiyacına kullanılmak üzere, "İane Bileti" adıyla halktan yardım istemiştir. Bundan başka Şehremâneti, göçmenlerin iaşesi için civar fırınlardan ihtiyaç kadar ekmek toplatılarak dağıtılması konusunda belediye müfettişliklerine emir vermiştir.³⁰

İstanbul'a gelen göçmenlere komisyon tarafından yevmiye verilmesine de çalışmıştır. Muhacirin talimatına uygun olarak, 12 yaşından yukarı olanlar büyük kabul edilerek, büyüklere 100 ve küçüklere 50'şer para verilmesi, ancak aile ile birlikte bulunanlara, daha ucuz idare edebileceklerinden, büyüklere iki, küçüklere bir kuruş yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır. Tahmin edilenin üstünde muhacir gelmesi, göçmenlere verilen yevmiyenin uzun süre verilmeye devam edilmesini önlemiştir.

Geçici iskân alanı olarak başta İstanbul olmak üzere Edirne, Kosova, Selanik gibi Rumeli vilayetlerinin yeterli gelmemesi üzerine muhacirler Anadolu'daki kalıcı iskân yerlerine sevk edilmişlerdir. Muhacirlerin yerleştirildiği belli başlı iskân yerleri Hüdavendigar, Aydın, Edirne, Konya, Sivas, Ankara, Karesi, Biga vs. gibi önemli merkezler olmuştur.³¹

Osmanlı Devleti bu vilayetlerde sürekli olarak İskân-ı Muhacirin memurları bulundurmuş, muhacirleri köy ve kasabalara dağıtarak yerleştirdikleri gibi toprakları verimli olan yerlerde tamamen muhacirlerden oluşan yeni köyler kurmuştur. Bu köylerin isimlendirilmesinde ya Padişah adına izafeten Mahmudiye, Hamidiye, Reşadiye, Aziziye gibi isimler, ya da rahata ve huzura kavuşmaları umuduyla Refahiye, Kemaliye gibi isimler kullanılmıştır. Bu arada Rumeli coğrafyasından hatıra olan Filibe Mahallesi, Üsküp Mahallesi

²⁹ Halaçoğlu , a.g.e. , s. 69

³⁰ Arslan, a.g.e, s.99

³¹ J. McCarthy , a.g.e., s. 184.

gibi isimler ile birlikte muhacirler iskân edildikleri mevkilerin Tavıdemir, Korudeğirmeni gibi yer isimlerinin de muhacir köylerine konulduğunu görmekteyiz.³²

Balkan Savaşı sonrası gelen yoğun göç karşısında Osmanlı hükümeti, muhacirleri iskân edeceği mıntıkları belirlemek için tüm vilayet ve mutasarrıflık sınırları içindeki boş arazilerin tespit edilmesini istemiştir. Gelecek bu bilgiler doğrultusunda muhacirler çeşitli illere dağıtılmıştır. Muhacir iskânı için devletin elindeki arazinin yetmediği durumlarda sahiplerinden arazi satın alınmıştır. Satın alınacak arazi ve emlaktan hiçbir şekilde vergi alınmamıştır.

Muhacir ve mülteci kabileleri içinde yer alan kimsesiz, dul ve yetimler için bireysel yardımların yanısıra merkezî ve organize bir yardım, hükümet tarafından devreye sokulmuştur. İskân-ı Aşâir ve Muhacirin Müdüriyeti'nin, üzerinde titizlikle durduğu konulardan biri kimsesiz kadın, yaşlı ve çocukların refahı idi. Kimsesiz çocukların iskânları kadar, tahsil ve terbiyeleri de düşünülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin yardımlarından başka, çeşitli yabancı devlet, kuruluş ve şahıslar da göçmenlerde yardımda bulunmuştur. Rusya elçisinin eşi göçmenler için Hilal-i Ahmer Merkezi'ne 15 Osmanlı lirası vermiştir. Mısır Hidivi'nin annesi 300 İngiliz lirası, Prens Hilmi Kamil Paşa'nın eşi Prenses Melek Hanım 5 büyük sandık içinde 700 takım eşya bağışlamıştır. İngiliz Hilal-i Ahmer Hastahanesi direktörü Miralay Sörtis Bey, 10 İngiliz lirasını 17. Belediye dairesine vermiştir.³³

Göçmenlerden, Anadolu'ya iskân edilmiş ve hükümetten yardım talep etmiş olanlara bazı muafiyetler tanınmıştır. Mesela ilk gelen göçmenler 10 yıl vergiden ve 25 yıl askerlikten muafiyet sağlanmıştı. Bu muafiyete rağmen, göçmenlerden bazıları Balkan savaşı devam ederken muharebeye katılmak istemişler ve “Gönüllü Muhacir Taburları” oluşturulmuştur.

Askere alınmak isteyen gönüllü muhacirlerin yanın da bir de askerlikten kaçmak isteyen muhacirler bulunuyordu. Muhacirlere tanınan altı yıl askerlikten muafiyet, savaştan dolayı üç aya indirilince, yetişkin erkek muhacirler bir yolunu bulup askerlikten kaçmaya çalışmışlardı.³⁴

Göçmenlerle orada toprakları bulunan diğer ahali arasında, bir iki ufak tefek anlaşmazlık dışında çok büyük sorunlar yaşanmamıştır.

SONUÇ

Tarihteki her İmparatorluk gibi Osmanlı Devleti'nin de başarı ivmesinin arttığı ve azaldığı zamanlar olmuştur. Devletin kuruluşundan itibaren işgal ettikleri yerlerde teşkilatlanmaya önem veren Osmanlı Devleti böylece uzun yıllar ayakta kalabilmiştir. Avrupa, Asya ve Afrika gibi üç büyük kıtaya yayılmış bulunan Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye ayak basması XIV. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu topraklara ayak bastığından itibaren de iskân siyasetine önem veren Osmanlı Devleti, Anadolu'daki Türk nüfusun büyük kısmını bu bölgelere kaydırmıştır.

Uzun yıllar Balkanlar'da beraber yaşamaya devam eden farklı milletler Osmanlı Devleti'nin gücünü yitirmeye başlamasıyla ayrılıkçı hareketlerine hız vermişler ve bu noktadan

³² A. Halaçoğlu, a.g.e. , s. 30.

³³ Halaçoğlu, a.g.e., s.83- 85

³⁴ Arslan, a.g.e, s.124

hareketle bağımsızlıklarını yavaş yavaş ilan etmişlerdir. Balkanların karışmasının tek nedeni Osmanlı Devleti'nin güçsüzlüğü ya da Milliyetçilik gibi akımların etkisi değil, Avrupalı devletlerin kendi politikaları çerçevesinde buradaki halkları kışkırtması idi. Bu politikada başta gelen devlet ise Rusya olacaktı.

1877-1878 Osmanlı Rus savaşları, Balkan savaşları gibi yenilgiler Osmanlı Devleti'nin o bölgede egemenliğinin sarsılmasına neden olmuştur. Balkan Savaşları, 93 Harbi'nde olduğu gibi, Rumeli'deki Türk varlığını doğrudan etkilemiştir. Bu topraklarda yaşayan Türkler, idaresi altına girdikleri devletlerin hükümetleri veya ahalisi tarafından çeşitli baskılara uğramışlardır. Bu zulüm yüzünden bütün maddi varlıklarını bırakıp adeta kaçarcasına en kötü şartlar altında, eski yurtlarını bırakarak Osmanlı Devleti'nin iç kısımlarına doğru çekilmek zorunda kalmışlardır. Adeta kaçmak şeklinde gerçekleşen bu göçler, en kötü şartlar altında, Osmanlı Devleti'nin kontrol ve idaresi dışında yapıldığı için beraberinde büyük sıkıntıları da getirmiştir.

Ekonomik anlamda ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunan devlet, Anadolu'ya akın eden muhacirler için elinden geleni yapmış, gelenlerin refahı ve rahat yaşamaları için her türlü tedbiri almıştır. Muhacirlerden vergi alınmaması, askerlik mesleğinden muaflık gibi durumlar bunlardan yalnızca birkaçıdır. Önce geçici iskân halinde başlayan yerleşimler daha sonra sürekli iskân çalışmalarına dönüşerek daha ciddi hale getirilmiştir. Göçmenlerin sürekli iskânında, hükümet arazi tevzii ve ev yapımı işlerde büyük yardımda bulunulmuştur. Muhacirlerin sağlık sorunları karşısında da devlet duyarsız kalmamıştır. Dönemin bulaşıcı hastalıklarından biri olan koleraya karşı aşı kampanyası başlatılmıştır. Hastaneler yeterli gelmediği için yeni hastaneler açılmıştır. Osmanlı Devleti, muhacirleri iskâna elverişli yerlere yerleştirmeye çalışmıştır. Muhacirlerin iskânında, alıştıkları iklim ve coğrafi şartlara uygun yerler arayarak muhacirlerin mağduriyetini gidermeye çalışmıştır.

Devletin yaşadığı sıkıntılarla birlikte göç edenler de göçleri ve iskânları sırasında birçok sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Ancak tüm bu yaşanan sıkıntılara rağmen göçmenler, Anadolu'nun nüfusuna, ekonomisine, toplumsal yapısına büyük katkılarda bulunmuşlardır. Göçler, Anadolu'daki Türk nüfusunun artmasına bu durum Kurtuluş Savaşı'na giden süreçte millî bir Türk Devleti'nin temellerinin atılmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca göçler Türklük bilincinin üst düzeye çıkmasını sağlamıştır.

Göçlerin tüm olumsuzluklarına karşın, ekonomik anlamda 1600'lü yıllarda iç ayaklanmalar sebebiyle ıssızlaşan birçok köy eski canlılığına kavuşmuştur. Ziraat edilen toprakların artmasıyla devlete ekonomik canlılık gelmiştir.

Günümüzde Balkanlarla olan bağlarımız sona ermiş değildir, çünkü hala o topraklarda milyonlarca Türk yaşamaktadır. Anadolu'ya göç edenler ise hala geldikleri topraklarını unutmamışlar, özlemlerini şiirlerle, hikâyelerle dile getirmeye çalışmışlardır. Bunlara bir örnek Mustafa Kemal Atatürk'ün Selanik özlemidir. Bu yüzden tarihiyle, anılarla, kalanlarla Rumeli'nin Türkiye için önemi artarak devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağanoğlu, H.Y, “Osmanlı Döneminde Rumeli'den Türk Göçlerinin Genel Değerlendirmesi” , *Türklerin Rumeli 'ye çıkışının 650. Yıldönümü, 650. Yıl Sempozyumu*, İst. 2002.
- Alp, İlker, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezâlimi (1878 –1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990.
- Arslan, Sezer, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Haziran, 2008.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, c. I, T.T.K. Basımevi, Ankara 1987.
- Halaçoğlu, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1994.
- İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1878)*, T.T.K Basımevi, Ankara 1994.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c. VI, T.T.K. Basımevi, Ankara 1983.
- Mc Carthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1998.
- Şimşir, Bilal N, “*Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*”, *Bulgaristan'da Türk Varlığı I*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1985.
- Şimşir, Bilal N, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 198